

TÄPSUSTUSI LAGUJA KOOLI VANEMA AJALOO KOHTA

NA-E-1985-12-
-06-01
E 12.06.85

Meeldiv oli kord «Edasist» (29. august 1985) lugeda Laguja kooli taassünni lugu. Tundus aga, et kooli asutamisaaja on veidi eksitud. Laguja kooli tegelik vanus peaks olema väljapakutust hoopiski 19 aastat suurem, mis leidis kinnitust ka arhiiviandmete läbitöötamisel. Selle aasta sügisel möödub Laguja kooli asutamisest 220 aastat. Märkimisväärne tähtpäev!

Olgu siis daatumi selgitamiseks nimetatud mõned viited ja üldse mõningaid andmeid Laguja kooli varasema tegevuse kohta.

Kindralkuberner G. Browne esitas 1765. a. Maapäevale arutada üksteist ettepanekut talupoegade õigusliku ja majandusliku seisundi korraldamiseks. Arutusele tulid ka maa-rahva haridusellu puutuvad tähelepanekud. 12. aprillil 1765 anti kindralkuberneril poolt välja «Avvalik Kulutamine» ja 18. aprillil koolipatent.

Koolipatendi järgi võisid vanemad, kes oskasid lugeda ja tundsid katekismust, oma lapsi kodus õpetada. Nende laste jaoks, kes ei saanud kodust õppust, pidid vähemalt viie adramaa suurused mõisad asutama kooli. Browne'i patent oli esimene seadusjõuline akt, mis pani aluse talurahva laste üldisele õpetamisele.

Koolipatendi ilmumise järgsel aastal hakkasid ainult üksikud kihelkonnad koole rajama. Kõige tihedamaks kujunes koolivõrk Tartu- ja Võrumaal. Juba 1766/67. kooliaasta talvel asutati koolid kõikidesse suuresse mõisatesse Palamuse, Otepää, Laiuse, Maarja-Magdaleena, Kambja, Kurssi, Kodavere ja Võnnu kihelkondades. 1770-ndatel aastatel kehtestati Lõuna-Eestis õppimissundus.

EELK Otepää koguduse «Personalbuch 1763—1772» sissekannetest selgub, et Pangodi-Edsaste külas on Pastako Märta (vanus 23 a.) alates 1766. aastast koolmeistri ame-

tit pidanud. Varasemad andmed kooli töötamise kohta Pangodi-Edsastel (Etsastel) puuduvad. Seega on tõenäoline, et kool alustas siin tegevust 1766 aastast. See on igati kooskõlas ka Browne'i patendi nõuetega.

Millal algas vastavatu koolis õppetöö? Kuupäeva on raske tagantjärele kindlaks määrata, küll võib seda aga oletada. Browne'i patent määras mõisas ja kodus tööjõuga kindlustamise huvides õppetöö kestuse mardipäevast lihavõtteni. Niisiis võib oletada, et ka Pangodi-Edsaste kool alustas tegevust 1766. aastal mardipäeva (10. november) ümber.

6. juulil 1786. aastal toimus Otepää kiriku visitatsioon, kus kontrolliti Browne'i patendi täitmist. Visitatsiooni protokollist nähtub, et teiste koolide kõrval töötas kool ka Pangodis Etsaste külas. Koolmeistriks oli Sassi Maert, õpilasi koolis 15.

1809. aasta kooliaruandest selgub, et Pongadis (Spankau) oli koolmeistriks Pastako Sander. Teda iseloomustatakse hea inimesena, ehkki ta on ilma suurema talendita. Võõrmündriks oli Sassi Jaan. Koolimaja olukorda peeti üldiselt heaks.

Otepää kihelkonna koolivalitsuse 18. okt. 1874 koosoleku protokollist loeme: «Pangodi vallas koolmeister Hendrik Tigase asemele tema poig Jaan Tigane walla poolt on koolmeistriks valitu. Koolivalitsus ei või teda veel täwves koolmeistriks kinnitada, et tal eksmap tegemata, et abis isale lubap poiga küll, sest Jaan Tigane on üles näutanu, et ta latsi koolitada ja juhatada oskap.»

Võib arvata, et Jaanist saigi edasine Etsaste koolmeister, sest isa oli tollal 54-aastane, mis sellel ajal oli juba üsnagi kõrge iga.

Esialgsed andmed koolimaja olukorra kohta puuduvad. 1815/16. õ.-a. kooliaasta aruandes märgitakse, et koolimaja on vana. Nähtavasti ehitati 1816. aastal uus koolimaja, sest 1816/17. õ.-a. kooliaruandes

märgiti koolimaja hindeks juba «hea». Selline hinnang võib kuni väljakirjutatud andmete lõpuni (1835).

1828/29. õ.-a. kooliaruandes märgitakse Pangodi-Etsaste koolimaja kohta «parim kihelkonnas» (das beste im Kirchspiele). 1829/30. õ.-a. kooliaruandes on taas Etsaste koolimaja kohta «väga hea» (ainuke-sena Otepää kihelkonnas).

Ülevaatliku pildi Eesti rahvahariduse olukorrast annab 1863. aastal õpetatud Eesti Seltsi korraldatud ankeet (RAKA fond 2569). Küsimustele vastas 665 Põhja- ja Lõuna-Eesti koolmeistrit. Eriti väärtuslikke teateid annavad koolmeistrite kirjad, mis ulatuvad ankeedivastustest märksa kaugemale, sisaldades isiklikke tähelepanekuid koolitöö olukorrast ning õpetajate elu- ja töötingimustest.

Pangodi kooli kohta saame teada:

«Pangodi valla Sassi koolis õpib 35 poissi ja 30 tütarlast, kokku 65 õpilast. Viimasel nädalal käis kohal 40. Õpitakse lugema, laulma ja 10 last kirjutama. Kooli tullakse 10-aastaselt. Koolmeistriks on Hindrik Tiggane, ise õppinud, oskab maakeelt, 43 aastat vana, naisemees, 23 aastat ametis olnud üksinda ja sama koha peal. Teisi ameteid ei ole. Palgaks — ühe päeva maa. Sassi 20. aprillil 1863. a. Hindrik Tiggane /allkiri/.

1872/73. õppeaasta kooliaruandele lisab Otepää kihelkonnas uus pastor Jakob Hurt koolide lõikes ka oma hinnangud (20. juuni 1873). Hinnete tähendused:

Väga hea (sehr gut) — 3,5, hea (gut) — 3, kaunis hea (zimlich gut) — 2,5, keskmine (mittelmässig) — 2, halb (schwach) — 1. Hindes Pangodi-Etsaste kooli kohta: lugemine — 2,9 (kihelkonnas parimate koolide hulgas), katekismus — 2,8 (kuue parema kooli hulgas), kirjutamine — 2,8 (kaheksa parema hulgas), rehkendamine — 3,0 (kuue parema hulgas), piibli-lugu — 3,5 (maksimaalne hinde), kirikulaul (12 kirikumeeloodiat) — 3,5 (maksimaalne).

Siit võime järeldada, et Pangodi-Etsaste kool kuulus Otepää kihelkonnas 1872/73. kooliaastal õppeedukuselt parimate hulka.

HEINO MÄGI